

140 ГОДИНИ ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ: ПОСТИЖЕНИЯ И ХОРИЗОНТИ

Енгелс-Критидис, Р., 2022. 140 години предучилищно образование в България: постижения и хоризонти. Юбилеен сборник. София: УИ „Св. Климент Охридски“, ISBN 978-954-07-5471-0

Проф. д.н. Румяна Неминска
Тракийски университет – Стара Загора

В съвременната научна литература свое достойно място заема сборникът **„140 години предучилищно образование: постижения и хоризонти“** – като резултат от Юбилейния национален научен форум с международно участие, организиран от ОМЕР и ФНОИ към СУ „Св. Климент Охридски“ на 23 и 24 юни 2022 г. Сборникът съдържа 55 доклада от 64 автори – университетски преподаватели, учители, директори, психолози и други педагогически кадри.

Съставителят и научен редактор на сборника проф. д.н. Розалина Енгелс-Критидис структурира темите така, че те очертават съвременния фундамент в предучилищното образование. Докладите са разпределени в седем категории, които представляват, на първо място, авторските идеи и не на последно място, изграждат една последователност от минало, настояще и бъдеще на предучилищното образование в България.

Първата част – *„Предучилищното образование в световна, европейска и национална перспектива: път към проектиране на постижения, преодоляване на неравенства и съхраняване на ценности“*, очертава **свещения хуманистичен фундамент** на правата на децата от предучилищна възраст, тяхното възрастово право на образование, равенство и усвояване на ценности. Поставя се проблемът за достъпа до образование в предучилищна възраст,

който все още не е привилегия на всички деца, а е „неотменно право за всички“. Очертават се усилията на организации като ОМЕР в борбата за правата на децата от предучилищна възраст и спазването на Конвенцията за правата на детето. Друг паралел в тази така значима и актуална тема за правата на детето е *равенството*. Съвременният ракурс отправя поглед към „допълващото“ възпитание, което реализира предучилищното заведение. „Допълващо“ спрямо променените условия, различните видове семейства и насочено към „най-добрия интерес на детето“. Предложените концепции очертават активното участие на детето в цялостния образователен процес.

Неотменимите права и равенството на децата придобиват своя аксеологичен оттенък чрез активното усвояване на ценности „съхранени и обогатени във времето“. Докладът на проф. д-р Е. Русинова-Бахудейла очертава един цялостен във времето *аксеологически подход*, чрез който се проследяват приносите на множество учени и изследователи на предучилищното образование и възпитание. Тук изпъква умението на автора да обгърне с научна мисъл българския принос в предучилищното образование и възпитание от времето (а и преди това) на „Рибния буквар“, Патриарха на българската литература, Никола Живков, проф. Найдено Чакъров, проф. Генчо Пиръев, проф. д.п.н. Елка Петрова и мн. др. През изследователското огледало на европейската и руската научна дейност авторката извежда историческите приноси на българското предучилищно образование и възпитание в световното пространство. Приноси, насочени към ценностното съхраняване и развитие на редица български поколения. И както пише проф. д-р Русинова-Бахудейла: „Според известния американски писател и журналист Сидни Харис „голямата цел на образованието е да превърне огледалата в прозорци. Време е да отворим „прозорците“ и да приемем новите предизвикателства в разширяване на кръгозора за живота, за перспективите на предучилищното и училищното образование, за бъдещето на децата!“. С изведените идеи докладът има високо приносен характер не само за конференцията, но и към делото на предучилищното образование.

„Отварянето на прозорците“ към съвременните предизвикателства на предучилищното образование и възпитание отвежда към концептуалните и нормативни аспекти, очертани през научния интерес и поглед на авторите, включени във втората част – „*Ключови концептуални и нормативни аспекти на предучилищното образование в България*“. Поставен в контекста на иновации и стандарти, докладът на проф. д-р Димитър Гюров приема „програмен“ характер за цялата тази част (а и за целия сборник!). В него авторът разглежда в исторически план развитието на нормативната база за развитие на предучилищното образование и възпитание. Представа пътя на **иноваци-ята** чрез промяната на принципите за обучение и възпитание през годините. От научност и системно-интегрален подход към ориентиране на детето в общочовешките ценности, към социална, познавателна и специална готовност

за училище. Съвременните аспекти на иновативното обучение и възпитание в предучилищното образование авторът очертава чрез редица национални програми и сътрудничества между институции и иновативни предучилищни педагози. Програмният характер на доклада на проф. Гюров очертава различните концептуални и методологически етапи в развитието на предучилищното образование. Даден е силен тласък на иновативното, иновациите и новаторството в цялата мрежа от предучилищно образование. Към концепцията за иновации в предучилищното образование се добавя един неин водещ аспект – сътрудничеството. Проф. д.н. Божидар Ангелов представя научните срещи и приноси на учениците на проф. д.п.н. Елка Петрова. Дебатите между тях, с фокус към тези от тях, работили главно в двете катедри по предучилищна педагогика – на Югозападния университет „Неофит Рилски“ и на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, води до създаването на образователните стандарти по отношение на ключовите специалности, свързани с предучилищната педагогика. Въвеждат се методологически и методически иновации, отразяващи основни виждания на проф. д.п.н. Елка Петрова. По един многопластов – теоретичен, методологичен и изследователски, начин текстовете в този сборник са обгърнати от личността и делото на проф. д.п.н. Елка Петрова. Докладът на доц. д-р Стефка Динчийска и доц. д-р Антон Стойков е насочен именно към нейната уникалност и прозорливост. Авторите разглеждат произведението „Играта и нравственото формиране на детската личност“, посветено на многопластовата характеристика на най-важния феномен в предучилищното детство – *играта*. Силата на тази книга се усеща винаги с един следващ съвременен прочит. В нея се открива водещата роля на играта и игровото взаимодействие да пораждат култура, емпатия и хуманни взаимоотношения между децата. В този смисъл и проф. д-р Весела Гюрова представя своя обширна концепция за играта. Разбирането (определението) за играта, което тя представя, има свое трансформиращо и разширяващо се във времето значение. Проследявайки иманентната роля на играта за създаване на „игровите светове“, тя въвежда играта към пресътворяването на социалното битие, любовта и свободата на детето. В концептуалните основи на предучилищното образование и възпитание ясно се отличават съдържателни елементи като *любов, свобода, емпатия*, към които детето от всички времена се стреми. Отразени в докладите на видни учени, те разглеждат богатото и емоционално съдържание на детската душевност, трепетност и очакване. Към педагогическия смисъл на любовта ни отвежда проф. д-р Маргарита Колева. Любовта към детето е „пети елемент“ в системата на предучилищното образование, „не е нова парадигма – тя се съдържа в разбирането на редица автори за детето и детството, в отношението и отговорността към детското развитие, възпитание и социализация“. Естествено и дори неусетно към любовта в живота на детето се присъединява и свободата му. Свободата на детето в

свят, изпълнен с любов към него, развива цялостно душевния му мир. Към детската свобода обръща научен поглед проф. д.н. Елка Янакиева. Тя прави сериозен исторически преглед на идеите за детската свобода, като разглежда редица европейски и български автори. В този смисъл, докладът ѝ има сериозно *приносно отношение* към историята на българското предучилищно образование, или иначе казано – към темата на конференцията. Емпатията, като резултат от формулата за любов и свобода, се разглежда много обстойно от доц. д-р Рени Христова-Коцева. Умението за емоционално съпреживяване и съпричастност изгражда положителни междуличностни отношения в живота на детето. Представеното теоретично изследване има своята *историческа и съвременна социална значимост*, като допълва концепцията за предучилищно образование, представена в тази част. На ключовата роля на детския учител за изграждане на позитивните и градивни взаимоотношения е посветила своя текст проф. д.н. Розалина Енгелс-Критидис. В концепцията на своя доклад тя разглежда многопластовата роля на детския учител за личностното развитие на детето. И в този смисъл проф. д-р Гергана Дянкова разширява научните търсения за ролята на детския учител и за развиване на метапедагогическа словесна компетентност. По един научно-емпиричен начин във втора глава се изгражда многопластова структура на концепция за предучилищното образование – иновации, методология, любов, свобода, емпатия и Учителят. Тези същностни характеристики са вплели клони в историята на предучилищното образование.

Трета част на сборника „*Исторически ракурси на предучилищното образование в България*“ събира богатството на идеи и практики, представени през научноизследователските щрихи на авторите. Проф. д.н. Радослав Пенев и проф. д-р Любослава Пенева правят научен прочит на „Детинската мъдрост“ – първото ръководство за предучилищно образование, написано от Н. Живков. „В ръководството са заложени основите на методиките за образователен процес в детската градина, които намират приложение и в съвременната образователна система“. Исторически ракурси за предучилищното образование представят в свои доклади проф. д.н. Юлия Дончева (Русе), проф. д.п.н. Маргарита Терзиева (Бургас), преп. д-р Виктория Ковчазова (Шумен), д-р Антоанина Чернева (Перник). Тези доклади са изключително ценни със своята историческа фактология за всеки град и с предаването на неустойимия устрем и вяра на дейците на предучилищното образование от миналото. И както пише проф. Юлия Дончева, „затова е педагогическата гилдия – да добавя, да допълва, да пази историческото ни образователно минало, защото го има, защото трябва да се знае и предава на бъдещото поколение. Защото то е повод на историческа гордост и рефлексия!“. Сериозна историческа и педагогическа стойност има и докладът на доц. д-р Милка Терзийска-Стефанова. В него се разглеждат идеите, вижданията и широката научна дейност на българ-

ският учен проф. Димитър Кацаров. Изследват се новите методи за предучилищно образование, които Димитър Кацаров преподава на студентите от специалност „Педагогика“. Историческият ракурс в настоящия сборник отвежда и до историята на ясленото дело, представена в текста на доц. д-р Тотко Татъзов. Инициативата да се обърне по-голямо внимание на най-малките деца, е на благотворителното дружество „Евдокия“ и неговите основатели – видни представителки на висшия елит по-това време. Целият доклад е изпълнен с фактология и предава милосърдието, благотворителността и духа на времето. Същият дух на фактология, исторически данни и срещи с миналото носят и докладите на гл. ас. д-р Христина Белев и доц. д-р Данка Щерева.

Четвъртата част на сборника – „Приобщаващи образователни взаимодействия в детската градина“, е насочена към **приобщаващото образование** в няколко аспекта: приобщаващи практики за работа с деца със специални образователни потребности, адаптация към средата на детската градина, реализиране на целите на гражданското и интеркултурното образование в детската градина и приобщаване на мъжете към професията на детския учител. В своя доклад проф. д.н. Мария Баева оформя нормативния базис, върху който се градят съвременните и иновативните образователни дейности. Именно в този контекст, стъпвайки на основните приоритетни области за развитие, се позиционират и разглеждат докладите. Проблемът за приобщаващото образование в детските градини се разглежда от проф. д.п.н. Милен Замфиров в теоретичен, концептуален и изследователски план. За деца със зрителни затруднения и техните проблеми при адаптацията в детската градина пише проф. д.п.н. Мира Цветкова-Арсова; проблема за деца с невроразвитийни нарушения в своя доклад представя доц. д-р Пенка Шапкива. В смисъла на очертаните проблеми доц. д-р Анна Трошева представя и проучване на нагласите на детски учители към приобщаване на деца със СОП, което показва тяхното положително отношение към процеса, но за съжаление – и признание за недостатъчна педагогическа квалификация. Друг аспект на приобщаващата практика разглежда ас. д-р Диана Андонова – адаптацията на децата при постъпване в детското заведение. За тенденцията да се приобщават мъже в професията на детския учител, и за привлекателното педагогическо взаимодействие, което създават в детската група, обръща внимание в своя текст Елвира Омайникова. В аспекта на гражданското образование доц. д-р Лора Спиридонова представя иновативната приобщаваща практика за интеркултурно образование. В тази перспектива като допълващ интеркултурната тематика е и докладът на ас. д-р Аксения Тилева. Тя също предлага иновативна практика, в която се реализират целите на гражданското образование в детската градина. А именно – включване на деца от детската градина (и децата със СОП) в международни проекти и мобилности. Значим резултат от това е развиването на нагласи и компетенции за уважение „значимостта на всяка човешка личност в

многообразието от нейните идентичности, да признават правото и ценността на различието, да приемат равнопоставеността на всички в общото социално пространство; да осъзнават и ценят своята културна идентичност...“. Приобщаващото образование в неговата дейностна и тематична глобалност чертае многолики перспективи в предучилищните практики.

Петата част на сборника – *„Проекции на педагогическото взаимодействие: образователни акценти, грамотност, среда и партньорства“*, отразява именно заложената в заглавието разнообразност и многоликост. Тя е образователен букет в предучилищното образование от идеи, теми и иновативни педагогически практики. Мултимодалното общуване и мултимодалното конструиране на социалното в предучилищните практики се очертават от доц. д-р София Дерменджиева като една от бъдещите иновативни практики. „Утвърждава се разбирането, че мултимодалната комуникация в детската градина е условие за качествени преживявания на връстници и възрастни...“. За иновации в развитието на педагогиката на взаимодействието „дете – среда“ пише и доц. д-р Магдалена Стоянова. Тя представя разнообразни интерактивни методи за активно включване на децата при запознаване с околната действителност – „Новите форми и методи в областта на образованието са неделими части от индивидуалния, от обществения и от социалния прогрес (системата от мултимедийни и дигитални ресурси за игри-експерименти, видеоклипове и др.) при хармонизирането им с хуманно зададените перспективи“. Иновативни и интерактивни модели на обучение в образователно направление „Математика“ в предучилищното образование се представят от доц. д-р Галина Георгиева. В същата иновативна перспектива проф. д.н. Лучия Малинова и гл. ас. д-р Гергана Михайлова разглеждат възпитателните проекции на педагогическото взаимодействие в образователно направление „Изобразително изкуство“. Иновациите и качеството на обучение се преплитат в партньорството на детската градина като институция за обучението на студенти – въпрос, разгледан от доц. д-р Блага Джорова. Друг аспект на иновативното обучение в детската градина се очертава от автори като ас. Катя Стоянова, ас. Борислава Иванова, гл. ас. д-р Красимира Петрова. В техните доклади се очертават медийната грамотност в предучилищното образование, дигиталната образователна среда и нейният дизайн. Очертава се една нова и научно значима изследователска област в предучилищната педагогика. Като част от нея се разглеждат и въпроси за конструктивизма (Ваиа Дуска) и взаимодействието с родители – ас. Габриела Валентинова-Методиева. Иновациите в предучилищното образование са тази област, която обзема цялостната научно-теоретична и изследователска перспектива в настоящия сборник. Тук, в това юбилейно издание, е видимо как се поражда една научно-практическа симбиоза от концепции, теории и практики за предучилищното образование, въввлечени във и от духа на различните времена.

В шеста и седма част – „Педагогическото взаимодействие в детската градина: споделен професионален опит“ и „Добри практики в детската градина: резюмета на доклади на детски учители, ресурсни учители и психолози“, са представени споделени иновативни практики в детската градина. Със своята възпитателна прецизност, актуалност, ценностно ориентирано пространство, STEAM обучение, работа в облака, работа по проекти те изграждат **съвременния емпиричен базис в предучилищното образование**. Стъпвайки върху ценното историческо наследство и прилагайки нови съвременни подходи, предучилищните практики, представени в сборника, са безценен пример за кохезия и сътрудничество между наука и практика.

Представянето в краткост на идеите, които са разгледани в сборника „140 години предучилищно образование: постижения и хоризонти“, е с цел да се представят не само изследователските нагласи на авторите и усилията на съставителя, но и да се очертае идейното единство на научната гилдия при създаване на концепции, при очертаване на научноизследователски пространства и перспективи; развиването на историческите ценности и послания, завещани ни от корифеите на предучилищното образование; създаването на иновации и тяхното трансформиране и мултиплициране в предучилищното образование. Сборникът, като цяло, има своята изключителна значимост в няколко аспекта: исторически, научноизследователски, научно-приложен, иновационен, аксеологически. Изведените теоретични и концептуални идеи и практически иновационни практики очертават сборника с *висок приносен дял* за обучението на студенти педагози. С изнесените идеи, концепции, теории, практики, иновации, цялата книга носи усещането за *комплексна монография*, в която духът на 140-те години предучилищно образование очертава научните му постижения и иновативни хоризонти.

140 YEARS PRESCHOOL EDUCATION IN BULGARIA: ACHIEVEMENTS AND HORIZONS

Engels-Kritidis, R., 2022. 140 Years Preschool Education in Bulgaria: Achievements and Horizons. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, ISBN 978-954-07-5471-0

✉ **Prof. Rumiana Neminska, DSc.**
ORCID ID: 0000-0002-6457-0243
Faculty of Education
Trakia University – Stara Zagora
Stara Zagora, Bulgaria
E-mail: rumyana.neminska@trakia-uni.bg